

Rapport från Riksantikvarieämbetet

Sammanställning av olika Bidrag och stöd för praktisk skötsel i kulturresevat 2011

Text och bilder: Fabian Mebus

Bilden på omslaget: Smedstorp dubbelgård, Östergötlands län

© 2011 Riksantikvarieämbetet

Box 1114

621 22 Visby

www.raa.se

riksant@raa.se

Innehåll

1.	Inledning.....	4
2.	Bakgrund.....	5
2.1.	Skillnad mellan förvaltaren och utföraren.....	5
2.2.	Vad ingår i den praktiska skötseln?	6
2.3.	Skillnad mellan intrångsersättning och ersättning/stöd för skötsel.....	6
2.4.	Olika förutsättningar styr finansiering.....	7
2.5.	Vem har ansvaret för finansieringen av skötseln?	8
2.6.	Skillnader och likheter mellan natur- och kulturresevat	8
2.7.	Skillnader mellan rättighets- och behovsanpassade stöd.....	9
3.	Generellt om olika typer av stöd och kombinationsmöjligheter.....	10
4.	Stöd och ersättningar för skötsel av landskapet.....	12
4.1.	Kulturmiljövårdsanslaget (7:2 medel).....	12
4.2.	Miljöersättningar i landsbygdsprogrammet 2007-2013	13
4.2.1.	Miljöersättningar för betesmarker och slåtterängar	13
4.2.2.	Miljöersättning för natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet.....	13
4.2.3.	Miljöersättning för skötsel av våtmarker.....	14
4.2.4.	Miljöersättning för hotade husdjursraser	15
4.2.5.	Bevara och utveckla skogens biologiska mångfald.....	15
4.2.6.	Utvald Miljö	15
4.3.	Naturvårdsverkets bidrag för vård och förvaltning	17
4.4.	Stöd till natur- och kulturmiljövårdsåtgärder i skogen (Nokås).....	18
4.5.	Åtgärdsprogram för hotade arter (ÅGP).....	19
5.	Stöd och ersättningar för byggnader och anläggningar.....	19
5.1.	Kulturmiljövårdsanslaget (7:2 medel).....	19
5.2.	Överloppsbyggnad inom Utvald Miljö	20
5.3.	Övriga stöd för byggnader	20
6.	Övriga stöd.....	21
6.1.	Företagsstöd.....	21
6.2.	Projektstöd.....	21
6.3.	Stöd för bevarande av natur- och kulturarvet på landsbygden	21
6.4.	LIFE+	22
6.5.	Leader	22

1. Inledning

Denna sammanställning är avsedd för förvaltare, huvudmän, markägare och praktiska utförare i kulturresevat. Syftet med sammanställningen är att ge en översikt över olika sätt att finansiera den praktiska skötseln i landets kulturresevat. Sammanställningen grundar sig i stor utsträckning på publikationen ”Kombination av styrmedel till natur- och kulturmiljövärden i odlings- och skogslandskapet” som har getts ut av Naturvårdsverket, Jordbruksverket, Riksantikvarieämbetet och Skogsstyrelsen 2008. I likhet med denna publikation är föreliggande sammanställning inte juridiskt bindande utan enbart rådgivande till sin karaktär.

Samtliga stöd som presenteras är statliga stöd eller EU-stöd med varierande nationell medfinansiering. Många markägare, brukare, föreningar och liknande har dessutom lyckats att tillföra sin verksamhet privata medel både för landskapsvård och för byggnadsvård. Detta kan t.ex. ske i form av sponsring, donationer, arv, stipendier, fonder, kommunala pengar, arrenden, mm. Landets för närvarande 39 kulturresevat uppvisar stora skillnader i hur man finansierar driften och skötseln. En framgångsfaktor är att engagera flera olika aktörer och att vara kreativ i utnyttjandet av de många alternativ som står till hands.

I detta sammanhang är det viktigt att skilja mellan finansiering av skötselåtgärder som krävs för att uppnå syftet med resevatet och resevatsägarens eller verksamhetsutövarens privata ekonomi. Ibland kan finansiering av skötselåtgärder via olika typer av bidrag utgöra en del av ägarens eller brukarens privata ekonomi. Markägaren i ett kulturresevat kan t.ex. få bidrag för att sköta sina betesmarker eller underhålla byggnader. Men den kan också få en inkomst genom att erbjuda övernattnng eller servering i resevatet. Det senare har oftast ingenting med själva skötseln av resevatet att göra även om avgränsningen inte alltid är helt tydlig.

2. Bakgrund

2.1. Skillnad mellan förvaltaren och utföraren

Förvaltaren, som har det övergripande ansvaret för skötseln av reservatet, planerar och utformar de praktiska skötselåtgärderna av reservatet, vilket inkluderar upphandling av bevarandearbetet, uppföljning och utvärdering. Förvaltaren har befogenheten att genomföra vad markägaren förpliktats tåla i och med reservatsbeslutet. I normalfall är det länsstyrelsen eller kommunen som är förvaltare men i enstaka fall har förvaltningen överlåtit till en annan myndighet, juridisk person, t.ex. förening, eller en markägare. Ofta, men inte alltid, är förvaltaren också huvudman för hela verksamheten och därmed också ansvarig som arbetsgivare. Med förvaltarskapet följer även uppgiften att representera reservatet i gemensamhetsanläggningar enligt anläggningslagen, t.ex. vägföreningar. I praktiken kan förhållandena kring förvaltarskapet variera mellan landets olika reservat. Det förekommer att externa parter, t.ex. stiftelser, särskilda skötselråd, markägare, konsulter eller universitet sköter en del av förvaltarens uppgifter, vilket dock inte frångår förvaltaren dess officiella ansvar.

Man bör i detta sammanhang också komma ihåg att skilja mellan kulturresevatförvaltning och fastighetsförvaltning. Fastighetsförvaltning är sådan verksamhet som är förknippad med upplåtelse, drift och underhåll av fastigheten som sådan, d v s sådant som förekommer också på fastigheter som inte är reservat. Det kan röra sig om skötsel av byggnader och andra anläggningar som inte omfattas av föreskrifter och eller skötselplanen för reservatet, om olika typer av upplåtelser såsom jordbruksarrenden, fiske- och jaktupplåtelser, servitut och hyresavtal.

Vidare bör man skilja mellan reservatsförvaltning och hantering av tillstånd, dispenser, tillsyn och uppdatering av skötselplanen. De senare är rena myndighetsuppgifter som inte kan överlämnas till en förvaltare.

Utföraren är den som rent praktiskt genomför de planerade åtgärderna, allt från den löpande skötseln av marken, restaureringsinsatser och djurhållning till uppförande och underhåll av anläggningar. Utföraren kan vara markägaren, av huvudmannen anställda, av förvaltaren direktanlitade eller upphandlade entreprenörer eller en kombination av dessa.

I korthet kan man säga att förvaltaren leder och administrerar skötseln medan utföraren utför det praktiska fältarbetet på uppdrag av förvaltaren.

2.2. Vad ingår i den praktiska skötseln?

Praktisk skötsel i kulturresevat kan definieras som alla de verksamheter som behövs för att upprätthålla de värden som man i reservatsbeslutet och skötselplanen har beslutat att skydda. Skötsel inbegriper också åtgärder för att utveckla, återskapa eller restaurera värden som beslutats om, dvs. sådana värden som inte nödvändigtvis fanns när området skyddades. Till skötseln räknas vidare alla åtgärder som behövs för att göra skyddade områden tillgängliga och för att informera allmänheten om områdena. Exempel på praktiska skötselåtgärder kan vara avverkning, beskärning, bete, slåtter, röjning, säkerhetsåtgärder, dikesrensning, anläggning av parkeringsplatser, uppställning av rastmöbler och renhållning, reparation och underhåll av byggnader, skyltning, anläggning och underhåll av stigar, spänger, broar och stättor, handikappsanpassning, stängsling, m.m.

2.3. Skillnad mellan intrångsersättning och ersättning/stöd för skötsel

Det är viktigt att skilja mellan intrångsersättning och ersättning och stöd för skötsel och drift. I samband med bildandet av kulturresevatet kan fastighetsägaren eller andra innehavare av rättigheter till fastigheten ha rätt till ersättning, s.k. intrångsersättning. Rätt till denna ersättning uppstår endast om begränsningarna i förfoganderätten som regleras i reservatsföreskrifterna blir så omfattande att pågående markanvändning avsevärt försvåras. Det som i så fall värderas är fastighetens förväntade marknadsvärdesminskning. En intrångsersättning är en engångssumma som för ”all framtid” betalas ut för den begränsade förfoganderätten. Intrångsersättningen kompenserar för sådant man inte längre får göra. Skattetekniskt hanteras en intrångsersättning som en försäljning av hela eller delar av fastigheten (reavinstbeskattning). Frågor som rör intrångsersättningen behandlas inte vidare i denna sammanställning.

Olika typer av ersättningar och stöd för skötsel däremot kan beviljas och utbetalas för att den mottagande utför vissa önskade åtgärder och beskattas i vanliga fall som inkomst av näringsverksamhet respektive lön. Denna ersättning kan vara en engångssumma men den kan också vara årligt återkommande under en viss period eller mer oregelbundet erhållas

efter fakturering, rekvirering eller ansökan om utbetalning, beroende på vilken typ av ersättning det är frågan om.

2.4. Olika förutsättningar styr finansiering

Organisationen av själva utförandet av praktiska skötselåtgärder och finansieringen av densamma ser väldigt olika ut i landets för närvarande 39 kulturresevat. Detta beror först och främst på att förutsättningarna i de olika resevaten är så vitt åtskilda. Sveriges kulturresevat ägs av privatpersoner, kommuner, föreningar, stiftelser, staten, museer, svenska kyrkan, m.fl. Alla dessa har olika förutsättningar att bidra med ekonomiska medel. Vissa resevat innehåller byggnader och anläggningar där det också bedrivs besöksnäring med t.ex. försäljning, servering och övernattning. Andra resevat utgörs av kulturlandskap utan vare sig byggnader eller organiserad besöksverksamhet. Ytterligare andra resevat utgörs av jordbruksfastigheter där det bedrivs ett aktivt jord- och skogsbruk.

Förutsättningar för skötseln av landets kulturresevat varierar avsevärt. Många kulturresevat ägs och brukas privat eller av föreningar medan Gunnebo, Västra Götalands län, drivs av ett komuntalt ägd bolag, Gunnebo slått och trädgårdar AB. Grönsaker ur de historiska köksträdgårdarna används till matlagning i den ekologiska restaurangen.

2.5. Vem har ansvaret för finansieringen av skötseln?

Utgångspunkten är att staten via länsstyrelsen ansvarar för samordningen av finansiering av skötseln i statligt beslutade kulturresevat medan kommunen normalt ansvarar för finansieringen av skötseln i kommunalt beslutade resevat. Vid överlåtelse av förvaltningen av resevat bör förvaltaren till övervägande del ansvara för finansieringen av resevatsförvaltningen och dess skötsel.

2.6. Skillnader och likheter mellan natur- och kulturresevat

Naturvårdsverkets bidrag för vård och förvaltning ("skötselanslaget")

Den största skillnaden mellan finansieringen av skötselåtgärder i kulturresevat och naturresevat är att Naturvårdsverket årligen delar ut pengar till länsstyrelserna som enbart är avsedda för skötsel av länets naturresevat och nationalparker (pengar kallas ofta för "skötselmedel" eller "skötselanslaget"). 2010 uppgick denna summa till sammanlagt ca 255 miljoner kronor som fördelades mellan länen enligt en specifik schablon. Dessa statliga medel för skötsel av skyddade områden har ökat kraftigt de senaste decennierna. Anslaget har mer än fördubblats sedan år 2000 men har minskat något under 2010 och 2011.

Riksantikvarieämbetets kulturmiljövårdsanslag

Inom kulturmiljösektorn motsvaras Naturvårdsverkets skötselanslag närmast av kulturmiljövårdsanslaget. Riksantikvarieämbetet delegerar rätten att pröva frågor om bidrag till kulturmiljövård ur anslaget 7:2 till länsstyrelserna och anger även hur stort belopp varje länsstyrelse får fatta beslut om samt de finansiella villkoren för anslagets användning. Den viktiga skillnaden mellan Naturvårdsverkets skötselanslag och "7:2 medlen" är att de senare ska täcka alltifrån underhåll av byggnadsminnen, arkeologiska undersökningar och informationsinsatser till skötsel av landskap. Endast en mycket liten del av anslaget går till skötsel av landets kulturresevat. Även nybildande av kulturresevat ska täckas av anslaget.

För att kulturmiljövårdsanslaget ska utnyttjas så effektivt som möjligt är det nödvändigt att varje länsstyrelse upprättar en långsiktig strategi för anslagets användning.

Kulturmiljöanslaget uppgår till ca 240 miljoner kronor per år. Mellan åren 2008 och 2010 har av denna summa ca 16 – 18 miljoner kronor gått till åtgärder i kulturresevat. En sammanställning av åren 1999-2004 visade att ca 68 % av finansieringen av skötselarbetet i kulturresevat skedde genom kulturmiljöanslaget ("7:2 medel" – se nedan avsnitt 4.1.) och

resterande 32 % genom bl.a. miljöersättningar (se avsnitt 4.2.), LIFE (se avsnitt 6.4.), EU:s strukturfonder och kommunala och privata insatser.

Likheter

Gemensamt för både natur- och kulturresevat är att förvaltaren, markägaren eller huvudmannen kan skaffa alternativ finansiering till skötseln utöver skötselanslaget eller kulturmiljöanslaget. Det kan röra sig om EU-medel, sponsring, ideellt arbete eller andra former av bidrag (se nedan).

2.7. Skillnader mellan rättighets- och behovsanpassade stöd

Ett rättighetsstöd innebär att den som söker har rätt att få stödet om den uppfyller de villkor som ställs för stödet. Många av EU's miljöersättningar är av sådan karaktär. Ett behovsanpassat stöd däremot innebär att det inte föreligger rättighet för den som ansöker om bidrag att erhålla detta. Istället prioriterar den myndighet som delar ut stödet bland ansökningarna och beviljar stöd till dem som bedöms ha störst behov av det aktuella stödet. Myndigheten kan ibland också avgöra i vilken omfattning stödet bör beviljas i det enskilda fallet. Kulturmiljövårdsanslaget och Nokås (Stödet för natur- och kulturvårdsåtgärder i skogslandskapet, se avsnitt 4.4.) är exempel på behovsanpassade stöd.

På Mårtagården, Hallands län, hålls kulturlandskapet öppet av betande köttjur. Arrendatorn får tillgång till bra betesmark och erhåller årligen miljöersättning för betesmarker ur landsbygdsprogrammet, ett så kallad rättighetsstöd.

3. Generellt om olika typer av stöd och kombinationsmöjligheter

Kombinationen av olika stöd- och ersättningsformer är önskvärd

Det finns inga hinder att skyddsformen kulturresevat kombineras med andra juridiska och ekonomiska styrmedel. Kulturresevat kan dock inte överlappa med naturresevat. I princip är det alltid möjligt och ofta även önskvärdt att hämta resurser från olika källor för att samfinansiera skötseln. Den finansiering som erbjuds från EU via det svenska landsbygdsprogrammet är en betydande del av finansieringen till natur- och kulturmiljövärden och bör utnyttjas så långt det är möjligt.

En förutsättning som gäller för samtliga stöd är dock att de krav och villkor som stödformen ställer på genomförandet av åtgärden inte får stå i strid med reservatsbestämmelserna, med reservatssyftet eller skötselplanen för reservatet.

En annan grundläggande förutsättning är att stöd i allmänhet inte får beviljas för sådant som markägaren eller verksamhetsutövaren är skyldig att tåla eller att genomföra enligt lag. T.ex. får Nokås stöd inte lämnas för åtgärder som ligger inom ramen för skogsvårdslagens krav på natur- och kulturhänsyn.

Generella begränsningar att kombinera EU-stöd och statliga stöd (samfinansiering)

I de flesta fall finns olika typer av begränsningar inbyggda i de olika stödssystemen. När det gäller EU-stöd och statliga stöd är det viktigt att komma ihåg att en specifik enskild åtgärd eller insats inom ett utpekad markområde inte får finansieras både via det delvis EU-finansierade landsbygdsprogrammet och med nationella medel under samma tidsperiod. Olika EU-finansierade ersättningar kan inte heller betalas ut för samma specifika åtgärd vid samma tillfälle och på ett och samma markområde. Grundregeln är således att dubbla statliga stöd (inkl. EU-stöd) inte får utbetalas för samma åtgärd på samma plats under samma tid.

Enligt 14 § i förordningen om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer (SFS 2010:1121) som reglerar de så kallade 7:2 medlen (se nedan) för bidrag inte avse åtgärder för vilka ersättning har lämnats enligt 2 kap. förordningen (2007:481) om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder. Dessa landsbygdsåtgärder omfattar de miljöersättningar

och miljöinvesteringar ur landsbygdsprogrammet som anges nedan under avsnitt 4.2., bl.a. för skötsel av betesmark och slätterängar, skötsel av fåbod-, alvar och skogsbeten, skötsel av våtmarker, anläggning och restaurering av trädgårdsgårdar, stenmurar, osv.

Möjligheter att kombinera EU-stöd och statliga stöd

Trots begränsningarna går det att faktiskt att kombinera stöden. I Riksantikvarieämbetets handbok för länsstyrelsens handläggning av Anslaget 7:2 bidrag för kulturmiljövård står det att det är möjligt att genom välformulerade beslut stödja insatser på objekt som samtidigt får ersättning ur landsbygdsprogrammet. Bidragen måste dock avse olika och klart separata åtgärder. Samma sak gäller övriga statliga stöd och EU-stöd: Stöden kan kombineras om det inte råder något tvivel om att de olika ersättningarna eller bidragen stödjer separata insatser på respektive objekt.

Projekt- och företagsstöd som ingår i landsbygdsprogrammet (se längst bak i denna sammanställning) kan i normalfall kombineras med nationella stöd, t.ex. kulturmiljövårdsstödet.

Några exempel

Det är inte tillåtet att inom ett kulturresevat under samma tidsperiod ta emot miljöersättning för betesmarker på en viss yta och samtidigt erhålla så kallade 7:2 medel ur kulturmiljöanslaget för skötsel av samma yta. Däremot är det möjligt att först erhålla 7:2 medel för restaurering av denna yta för att senare, när restaureringen är avslutad, ansöka om EU:s miljöersättning för den löpande skötseln. Här är det visserligen fråga om samma yta men stöden avser olika tidsperioder.

Det är också möjligt att erhålla EU:s ersättning för hamling av 20 träd per hektar på en viss betesmark eller slätteräng med särskilda värden och samtidigt få t.ex. kulturmiljövårdsstöd för hamling av ytterligare träd som finns utöver dessa 20 träd per hektar inom samma betesmark eller slätteräng. Det är i teorin också möjligt att en renovering av t.ex. en ängslada sker genom att landsbygdsprogrammet lämnar ersättning för grundarbeten och kulturmiljövårdsstöd utgår för takarbeten.

Fråga alltid länsstyrelsen

Det finns idag en mängd olika typer av stöd, varav de som har störst relevans för kulturresevat nämns nedan. De flesta av stöden administreras av länsstyrelserna och det är

alltid bra att kontakta din länsstyrelse för att få råd om de olika stöden och möjligheter att kombinera dem.

Små, svårbrukade åkrar som denna på Råshult, Kronobergs län, tillhör våra mest hotade naturtyper i Sverige. För att restaurera sådana miljöer kan man söka stöd ur Utvald Miljö. Efter restaureringen kan flera olika stöd sökas, t.ex. för bevarande av hotade åkerogräs ur Utvald Miljö som dessutom kan kombineras med en schablonersättning för natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet för skötsel av svårbrukad åkermark. Man kan vidare få bidrag för att sköta landskapselement, t.ex. hamlade träd, i anslutning till åkern.

4. Stöd och ersättningar för skötsel av landskapet

4.1. Kulturmiljövårdsanslaget (7:2 medel)

Bidrag kan ges till en mängd olika åtgärder, t.ex. vård av fornlämningar, vård av kulturlandskapet och vårdinsatser avseende kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Enligt RAÄ:s beslut om fördelning av medlen 2011 får bidrag främst lämnas för kulturhistoriskt

motiverade kostnader vid vård och skötsel av värdefulla kulturpräglade landskap inom befintliga eller blivande kulturresevat eller landskap som är av riksintresse för kulturmiljövården. Bidrag får också lämnas för kostnader vid vård av fasta fornlämningar. Riksantikvarieämbetet beslutar normalt i januari varje år hur anslaget ska fördelas. Fördelningen grundar sig på det underlag som länsstyrelserna normalt lämnar in i november. Kulturmiljövårdsanslaget är den enskilt största finansieringskällan för skötselåtgärder i kulturresevat. Det bör än så länge betraktas som en typ av garanti för en miniminivå för nödvändig skötsel i resevaten om andra stöd, t.ex. EU:s miljöersättningar, inte kan erhållas.

För att söka bidraget kan markägare, brukare eller föreningar vända sig till länsstyrelsen. Bidraget fördelas vanligen en gång per år.

4.2. Miljöersättningar i landsbygdsprogrammet 2007-2013

4.2.1. Miljöersättningar för betesmarker och slätterängar

Miljöersättningen lämnas för skötsel av betesmarker och slätterängar som uppfyller de villkor som gäller för ersättningsformen. Ersättningen finns även som specialform för alvarbete, skogsbete och fåbodbete. Ytterligare ersättning lämnas även för så kallade kompletterande åtgärder (lieslätter och efterbete i ängar samt lövtäkt) på marker med särskilda värden. Jordbrukaren eller markägaren söker ersättningen hos länsstyrelsen och går in i ett 5-årigt åtagande. Ersättningen lämnas endast för åtgärder på eller i anslutning till jordbruksmark, dvs. åkermark, betesmark och slätteräng men även i skog som länsstyrelsen klassat som skogsbete. Miljöersättningen går att kombinera med miljöersättningen för skötsel av våtmarker och kan också kombineras med några av de insatser som ingår i Utvald Miljö. Villkoren beskrivs i detalj i jordbruksverkets broschyrer om miljöersättningar.

4.2.2. Miljöersättning för natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet

Ersättning lämnas för skötsel av landskapselement på eller i anslutning till åkermark, t.ex. öppna diken, brukningsvägar, alléträd, hamlade träd och stenmurar, i ett 5-årigt åtagande. Elementen ska till väsentligt del ha tillkommit före 1940. Ersättningen kan kombineras med några av de insatser som ingår i Utvald Miljö. En specialform av detta stöd är miljöersättning för natur- och kulturmiljöer i renskötselområden som kan beviljas för

skötsel av renvallar och renstängsel. Villkoren beskrivs i detalj i jordbruksverkets broschyrer om miljöersättningar.

På Råshult, Kronobergs län, finns fina slåtterängar med hamlade träd som sköts med miljöersättning för skötsel av slåtterängar inklusive de kompletterande åtgärderna lieslåtter, hamling och efterbete.

4.2.3. Miljöersättning för skötsel av våtmarker

Ersättningen lämnas för skötsel och underhåll av våtmarker samt ersättning för markens alternativvärde i ett 5-årigt åtagande. De delar av en våtmark som beslutats 2007-2013 och som betas eller slås årligen kan även få miljöersättning för betesmarker och slåtterängar. Ersättningen kan kombineras med några av de insatser som ingår i Utvald Miljö.

Samtliga miljöersättningar söks av markägaren eller brukaren en gång per år (vanligtvis i slutet av mars) via SAM. På jordbruksverkets hemsida och på Länsstyrelserna finns utförligare information.

4.2.4. Miljöersättning för hotade husdjursraser

Man kan få ersättning för djurhållning av raser som finns med på EU:s lista över utrotningshotade svenska husdjursraser, t.ex. fjällkor, linderödsvin, ryafår eller lappget. Ersättningen söks i ett 5-årigt åtagande hos Jordbruksverket en gång per år (i mars). Mer information och villkor finns på Jordbruksverkets hemsida.

4.2.5. Bevara och utveckla skogens biologiska mångfald

Ersättning ingår som ett delprojekt i landsbygdsprogrammet 2007-2013 och kan sökas för merkostnader som privata skogsägare får i samband med att de utför skötselåtgärder för natur- och kulturmiljövärden. Det finns tre olika typer av stöd: schablonersättningar (t.ex. frihugga och rensa kulturmiljö från träd och ris), arealstöd (t.ex. restaurering av betespräglad utmark) och stöd till målklassning av fastighetens avdelningar (grön skogsbruksplan). Skogsägare kan söka stödet efter kontakt med Skogsstyrelsen.

4.2.6. Utvald Miljö

Utvald Miljö är ett mångsidigt styrmedel som med fördel kan användas i kulturresevat. I flera resevat har trädgårdsgårdar satts upp med stöd från Utvald Miljö. Även omfattande restaureringar av betesmarker och bränning av ljunghedar har gjorts med pengar från Utvald Miljö. Inom Utvald Miljö är det de regionala förhållandena och behoven som styr. Länsstyrelserna och Sametinget har själva bestämt vilka insatser som de kommer att prioritera. Utvald Miljö består i grunden av 4 olika delar: miljöinvesteringar, regionala markklasser, regionala kompletterande insatser och miljöersättningen Naturfrämjande insatser på åkermark. Några av dessa nämns här nedan (för en komplett redovisning se jordbruksverkets hemsida).

- **Restaurering av betesmarker och slåtterängar** (finns som regional markklass och som miljöinvestering): stöd för restaurering av betesmarker, slåtterängar, fäbodbeten, skogsbeten, alvarbeten eller mosaikbeten som behöver restaureras för att återfå sina natur- och kulturmiljövärden.
- **Mosaikbete och andra gräsfattiga marker** (regional markklass): stöd för skötsel av marker med lång historia som betesmark med höga natur- och kulturmiljövärden men som inte ryms inom den vanliga miljöersättningen för betesmarker. Det kan röra sig om marker med osammanhängande grässvål och

marker med mycket berg i dagen, sten eller sand eller marker med stor andel träd och buskar.

- **Restaurering av trögärdesgårdar** (miljöinvestering): stöd för restaurering eller återuppbyggnad av traditionella trögärdesgårdar i anslutning till jordbruksmark där det tidigare har funnits trögärdesgård.
- **Restaurering och återskapande av stenvmur** (miljöinvestering): stöd för återskapande av stenvmurar i odlingslandskapet.
- **Restaurering av bevarandevärd och svårbrukad åkermark** (miljöinvestering): stöd för restaurering av särskilt bevarandevärda eller svårbrukade före detta åkermarker.
- **Bevarande av hotade åkergräs** (miljöinvestering): stöd för anläggning och skötsel av åker för bevarande av hotade åkergräs.
- **Särskild skötsel av fäbodbete** (regional kompletterande insats): stöd för fäbodbete, dvs. fäbodvall och fäbodskog, som betas och som kräver särskild skötsel utöver bete.
- **Särskild höhantering på slåtteräng** (regional kompletterande insats): stöd för att torka höet på slåtterängen innan det förs bort, antingen genom torkning på hässa eller genom torkning på marken och vändning.
- **Bränning** (regional kompletterande insats): stöd för bränning av betesmarker och slåtterängar som kräver bränning för att bibehålla sina natur- och kulturvärden, exempelvis ljunghedar.

I flera resevat har trädgårdesgårdar satts upp med stöd från Utvald Miljö, i vissa fall flera kilometer som här på Våsbo fåbodar, Gävleborgs län, där fantastiska system av trädgårdesgårdar ger karaktär åt resevatet.

Vilka ersättningar som går att söka ur Utvald Miljö varierar från län till län. Mer information om möjligheter att kombinera åtgärder inom Utvald Miljö med andra miljöersättningar finns hos länsstyrelsen.

4.3. Naturvårdsverkets bidrag för vård och förvaltning

Detta bidrag har ovan nämnts under avsnitt 2.6. Pengarna får användas i nationalparker, naturresevat och andra områden med områdesskydd samt Natura 2000 områden, världsarv, biosfärområden, mm. Anslaget kan användas till alla möjliga typer av åtgärder, såsom röjning, bete, slåtter, restaureringar, underhåll av bebyggelse och kulturlämningar, skyltning, guidning, mm. Efter att Naturvårdsverket delat ut det årliga anslaget till Länsstyrelserna planerar Länsstyrelsernas naturvårdsenhet eller motsvarande hur pengarna ska användas under året. För skötselmedlen kan länsstyrelsen upphandla olika skötselåtgärder och upprätta avtal med fastighetsägare, arrendatorer, entreprenörer, mm. Skötselmedlen kan användas för naturvårdande åtgärder också i kulturresevat, särskilt när delar av kulturresevatet dessutom är klassade som Natura 2000 område. Skötselmedel kan

kombineras med t.ex. EU:s miljöersättningar dock med de begränsningar som nämnts ovan om kombinationer av olika statliga stöd och EU-stöd.

På Askhult, Hallands län, har man varit framgångsrik med att samfinansiera skötseln av reservatet och flera aktörer bidrar med arbetstid och pengar. Även länsstyrelsens naturvårdsenhet bidrar årligen med medel ur sitt så kallade skötselanslag för skyddade områden.

4.4. Stöd till natur- och kulturmiljövårdsåtgärder i skogen (Nokås)

Bidrag kan lämnas till alla möjliga åtgärder som bidrar till att de skogspolitiska målen för skogens natur- och kulturmiljövården uppnås. Bidrag kan av ägaren till en lantbruksfastighet sökas hos Skogsstyrelsen och ska avse åtgärder på eller i anslutning till skogsmark eller andra trädbärande marker. Det kan röra sig om stängsling för skogsbete, röjning i igenväxta ängar, friröjning av fornlämningar, hamling, osv. Stödet lämnas inte flera år i rad och är inte avsett för löpande skötselåtgärder. Stödet kan kombineras med övriga stöd med de begränsningar som gäller för alla typer av statliga stöd.

4.5. Åtgärdsprogram för hotade arter (ÅGP)

Medlen får användas för åtgärder som framgår av Naturvårdsverket fastställda och/eller av länsstyrelsen framtagna åtgärdsprogram oberoende på vilken typ av mark det berör eller om den ligger i eller utanför skyddade områden. Det kan gälla alla möjliga typer av åtgärder som gynnar hotade arter och naturtyper. Fastställda åtgärdsprogram finns tillgängliga på Naturvårdsverkets hemsida och hos länsstyrelserna. Medlen administreras av länsstyrelsen som för pengarna t.ex. kan handla upp åtgärder eller betala ersättning åt en markägare eller brukare för att den ska utföra önskade specifika åtgärder. ÅGP medlen är statliga medel och går att kombinera med övriga stöd med samma begränsningar som nämnts ovan.

5. Stöd och ersättningar för byggnader och anläggningar

5.1. Kulturmiljövårdsanslaget (7:2 medel)

Kulturmiljövårdsanslaget är den främsta bidragskällan för byggnadsvårdsinsatser i kulturresevat. Enligt RAÄ:s beslut om fördelning av 7:2 medlen 2011 får bidrag lämnas för kulturhistoriskt motiverade kostnader vid vård av byggnadsminnen, bebyggelse i kulturresevat och bebyggelse som är av riksintresse för kulturmiljövården. Bidragets storlek bestäms utifrån den kulturhistoriska merkostnad som uppstår när kulturvärdena tillvaratas. Kulturhistorisk merkostnad är den fördyring som t.ex. kan uppkomma genom användandet av traditionella material och fördyrade arbetskostnader vid hantverksmässiga eller andra mer tidsödande tillvägagångssätt.

”Hus med historia” är en särskild satsning på hembygdsgårdarnas byggnader. Under 2010 och 2011 kan hembygdsföreningar söka medel för vård av byggnader som representerar lokal byggnadskultur.

Renovering och underhåll av de flesta av byggnaderna i kulturresevat finansieras med de så kallade 7:2 medlen. Bilden visar bostadshuset på Örnanäs, Skåne län, som under många år genomgått omfattande restaurering i ett lyckat samarbetsprojekt med Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs Universitet.

5.2. Överloppsbyggnad inom Utvald Miljö

Om man vill restaurera en överloppsbyggnad, det vill säga en ekonomibygnad som inte längre behövs för gårdens drift, finns det möjlighet att få ersättning för det. Restaureringen räknas som en miljöinvestering inom ersättningsformen Utvald Miljö (se ovan) och ersättningen är ganska blygsam, ca 15 000 kronor. Efter att länsstyrelsen har gjort slutbesiktningen måste byggnaden skötas och underhållas i minst 5 år. Man kan få ersättning för fortsatt skötsel av byggnaden genom att ansöka om ett åtagande för miljöersättningen natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet (se ovan).

5.3. Övriga stöd för byggnader

Stöd för solvärme kan sökas hos Boverket via länsstyrelsen. Hos Boverket går det också att söka stöd för icke-statliga kulturlokaler (se Boverkets hemsida). Föreningar kan söka lokalstöd hos Allmänna Arvsfonden, t.ex. för handikappsanpassning (se Allmänna

Arvsfondens hemsida). Några kommuner, t.ex. Kristianstads kommun och Östra Göinge kommun, delar ut kommunala byggnadsvårdsbidrag som beslutas av byggnadsnämnden.

6. Övriga stöd

Utöver de stöd, ersättningar och bidrag som listats ovan finns det ytterligare sätt att tillföra verksamheten inom ett kulturresevat externa medel. Några av dessa listas här nedan. De flesta av stöden är dock inte primärt medel som kan sökas för resevatsskötsel utan snarare medel för att utveckla företagande som kan ha anknytning till kulturresevatet.

6.1. Företagsstöd

Stödet ingår i landsbygdsprogrammet och är till för att utveckla näringsverksamhet på landsbygden. Företagsstödet ska förbättra ekonomin och öka konkurrenskraften för företag på landsbygden. Det finns flera olika företagsstöd: startstöd, investeringsstöd, stöd för köp av tjänster och stöd för kompetensutveckling. Ett exempel är att man kan få stöd för att utveckla turistverksamhet med koppling till natur- och kulturvärden. Stödet administreras av länsstyrelsen.

6.2. Projektstöd

Stödet ingår i landsbygdsprogrammet och liknar företagsstödet. Projektstödet ska verka för en högre livskvalitet för dem som bor på landsbygden, bredda och stärka landsbygdens näringsliv och stärka konkurrenskraften inom den gröna näringen. Det kan t.ex. röra sig om utbyggnad av bredband eller utveckling av servicen eller turismen på landsbygden. Stödet administreras av länsstyrelsen.

6.3. Stöd för bevarande av natur- och kulturarvet på landsbygden

Stödet är en av de ovan nämnda projektstöden som särskilt kan lyftas fram i detta sammanhang. Bakgrunden till detta stöd är att det på landsbygden finns många byggnader som i dag saknar användning och som är av kulturhistoriskt värde eller har betydelse för bygdens identitet. De kan representera ett samlat byggnadskapital och kulturvärde som, om

det kan utnyttjas för nya ändamål, kan bidra till en hållbar utveckling av landsbygden samtidigt som lokalt värdefulla byggnader och kulturmiljöer bevaras.

Insatser kan vara projektstöd, investeringsstöd och stöd för inköp av externa tjänster. Investeringsstöd och stöd för inköp av externa tjänster lämnas för kostnader förenade med restaurering av byggnader som är av kulturhistoriskt värde för användning inom ett nytt område, samt för restaurering, underhåll och uppgradering av det lokala natur- och kulturlandskapet. Projektstöd lämnas till projekt med tydligt syfte att förbättra förutsättningarna för bevarande och uppgradering och för utredningar i samband med underhåll, restaurering och uppgradering av natur- och kulturarvet.

6.4. LIFE+

Life+ ska bidra till att genomföra och utveckla EU:s miljöpolitik genom finansiering av projekt inom tre områden: Natur och biologisk mångfald, Miljöpolitik och miljöstyrning och Information och kommunikation. LIFE+ ska komplettera andra EU-program och inte finansiera åtgärder som kan ingå i andra program, t.ex. landsbygdsprogrammets miljöersättningar. Av administrativa skäl uppmuntrar EU-kommissionen stora projekt på minst 20 miljoner kronor, varav hälften från EU.

6.5. Leader

En del av projektstöden i landsbygdsprogrammet fördelas genom Leader som är en metod för landsbygdsutveckling. Den som bor eller har verksamhet i ett leaderområde kan söka projektstöd via Leader. Alla projekt som får stöd via Leader ska rymmas inom något av landsbygdsprogrammets tre områden: 1) förbättra jord- och skogsbrukets konkurrenskraft, 2) förbättra miljön och landskapet, 3) förbättra livskvaliteten, bredda företagandet och främja utvecklingen av landsbygdens ekonomi. Varje leaderområde har en lokal strategi varför det kan variera vad stödet kan användas till i olika delar av landet. Information fås av de lokala leaderkontoren.

På Norrbys i Väte, Gotlands län, har Gotlands Museum, som är reservatsförvaltare, sökt och fått Leader-pengar för ett tvåårigt projekt. Projektets syfte är att bygga upp en rehabiliteringsverksamhet i en kulturhistorisk miljö där deltagare engageras i dagliga sysslor, t.ex. trädgårdsskötsel och djurhållning. Tanken är att projektet så småningom övergår i permanent verksamhet som förväntas ge många positiva effekter även för reservatsskötseln.